

University of Groningen

De invloed van trouwen en partnerselectie op de ontwikkeling van crimineel gedrag

Schellen, M. van; Apel, R.; Nieuwbeerta, P.

Published in:
Tijdschrift voor Criminologie

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2010

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Schellen, M. V., Apel, R., & Nieuwbeerta, P. (2010). De invloed van trouwen en partnerselectie op de ontwikkeling van crimineel gedrag. *Tijdschrift voor Criminologie*, 52(3), 258-273.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Het huwelijk als keerpunt?

De invloed van trouwen en partnerselectie op de ontwikkeling van crimineel gedrag^{*}

Marieke van Schellen, Robert Apel & Paul Nieuwbeerta

Het idee dat het huwelijk voor een afname in crimineel gedrag zorgt, neemt een belangrijke plaats in binnen de levensloopcriminologie. Tot nu toe is echter nauwelijks aandacht besteed aan het feit dat dit sterk af kan hangen van het criminele verleden van de partner met wie getrouwd wordt. Om de invloed van trouwen en partnerselectie op de ontwikkeling van crimineel gedrag te onderzoeken, zal gebruik worden gemaakt van de Criminele Carrière en Levensloop Studie. Dit is de eerste studie die longitudinale gegevens bevat over het criminele gedrag van zowel veroordeelden als hun partners. De resultaten laten zien dat een huwelijk met een niet-criminele partner gepaard gaat met een afname in het aantal delicten bij mannen. Een huwelijk met een criminele partner brengt daarentegen geen veranderingen met zich mee: het aantal delicten verschilt niet van perioden waarin mannen ongehuwd zijn. Bij vrouwen blijkt de huwelijkspartner er niet toe te doen: het huwelijk gaat samen met een afname in het aantal delicten, ongeacht het criminele verleden van de partner.

Met de opkomst van de levensloopcriminologie zijn er de laatste jaren veel studies verricht naar het verloop van individuele criminele carrières. Er zijn niet alleen onderzoeken gedaan waarbij risicovolle jongeren over langere tijd zijn gevolgd, maar ook studies waarbij de criminele carrières van veroordeelden tot ver in de volwassenheid in kaart zijn gebracht (Blokland e.a., 2005; Piquero e.a., 2003). Uit veel onderzoeken komt naar voren dat er naast een kleine groep persistente daders, ook een grote groep daders bestaat die na de adolescentie stopt met het plegen van delicten.

Het feit dat velen hun criminele carrière beëindigen tijdens de vroege volwassenheid, zou in belangrijke mate worden veroorzaakt doordat er in die periode getrouwd wordt. Vaak wordt verondersteld dat het huwelijk voor een afname in crimineel gedrag zorgt vanwege de sociale binding die erdoor ontstaat: partners houden elkaar in de gaten, controleren elkaars gedrag en willen hun huwelijk niet op het spel zetten door het plegen van delicten (Laub & Sampson, 2003). Recente studies ondersteunen deze gedachte en laten zien dat het huwelijk – vooral bij mannen – een criminaliteitsremmende werking heeft (Blokland & Nieuwbeerta, 2005; King e.a., 2007; Sampson e.a., 2006).

Het idee dat het huwelijk crimineel gedrag vermindert, is echter minder vanzelfsprekend dan gedacht. De beschermende effecten van het huwelijk zouden sterk

^{*} Dit onderzoek is gesubsidieerd door NWO (NWO, 400-07-074).

af kunnen hangen van het criminele gedrag van de partner met wie getrouwd wordt. Wanneer de partner zelf ook delinquent gedrag vertoont, dan zou het ook zo kunnen zijn dat een criminele levensstijl juist gestimuleerd of in ieder geval gecontinueerd wordt. Criminele partners hebben wellicht dezelfde normen en waarden op het gebied van crimineel gedrag. Ook zouden ze van elkaar kunnen leren en hun criminele technieken en vaardigheden aan elkaar over kunnen dragen (Leverentz, 2006; Rhule-Louie & McMahon, 2007; Simons e.a., 2002).

Om ontwikkelingen in individueel crimineel gedrag beter te kunnen begrijpen, is het noodzakelijk om ook inzicht te hebben in het criminele gedrag van partners. Eerdere studies op dit gebied zijn schaars en laten uiteenlopende resultaten zien. Aan de ene kant zijn er onderzoeken waaruit blijkt dat personen met een delinquente partner meer crimineel gedrag vertonen dan personen met een niet-delinquente partner (Capaldi e.a., 2008; Haynie e.a., 2005; Moffitt e.a., 2001; Simons e.a., 2002). Alleenstaanden zouden zelfs beter af zijn: zij plegen minder delicten dan personen van wie de partner crimineel is (Woodward e.a., 2002). Aan de andere kant zijn er ook aanwijzingen dat van het huwelijk een criminaliteitsremmende werking uitgaat, ongeacht het criminele verleden van de huwelijkspartner (Sampson e.a., 2006).

Hoewel deze studies een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan de bestaande literatuur, worden zij gekenmerkt door verschillende beperkingen. De eerste en meest belangrijke beperking is dat eerder onderzoek niet beschikte over longitudinale gegevens over het criminele gedrag van partners. Doordat de relationele status en het criminele gedrag van de partner op hetzelfde tijdstip gemeten zijn, kunnen er geen causale uitspraken worden gedaan. De geconstateerde samenhang tussen het criminele gedrag van partners zou net zo goed verklaard kunnen worden doordat partners al voor de relatie op elkaar lijken. Een tweede beperking is dat eerder onderzoek zich gericht heeft op de adolescentie en de vroege volwassenheid. Dit is opmerkelijk aangezien partnerrelaties vooral later in het leven een belangrijke rol spelen. Door beperkte follow-up perioden waren de langetermijneffecten van relaties bovendien niet vast te stellen. Een derde beperking is dat eerdere studies zich gericht hebben op heel uiteenlopende typen relaties (bijvoorbeeld eerste huwelijk, tweede huwelijk, samenwonen, vaste relatie). Hoewel het goed zou kunnen dat deze relaties verschillende effecten hebben, worden ze niet apart geanalyseerd – gedeeltelijk vanwege kleine steekproeven.

Het doel van dit onderzoek is om te achterhalen in hoeverre de effecten van het huwelijk afhangen van het criminele verleden van de partner. Er zal gebruik worden gemaakt van een unieke longitudinale dataset: de Criminele Carrière en Levensloop Studie (CCLS; Nieuwbeerta & Blokland, 2003). De CCLS bevat gegevens over de officieel geregistreerde criminele carrières en levenslopen van 4.615 veroordeelden – onder wie meer dan 400 vrouwen – gevolgd vanaf de leeftijd van twaalf jaar tot 72 jaar. Speciaal voor dit onderzoek is de CCLS uitgebreid met gegevens over de criminele carrières van alle huwelijkspartners van deze veroordeelden. Daarmee is het de eerste studie die de levenslange criminele carrières onderzoekt van een grote groep delinquenten én hun partners.

Stoppen of doorgaan? Trouwen, partnerselectie en de ontwikkeling van crimineel gedrag

Binnen de levensloopcriminologie bestaan verschillende ideeën waarom het huwelijk voor een afname in crimineel gedrag zou kunnen zorgen (zie Sampson e.a., 2006, 467-468).¹ Oorspronkelijk hebben deze verklaringen zich gericht op de ontwikkeling van individuele criminele carrières en is er geen rekening gehouden met het criminele gedrag van partners. Dit is opmerkelijk, omdat verschillende studies hebben laten zien dat delinquenten een grotere kans hebben op een relatie met een partner die eveneens een crimineel verleden heeft (Moffitt e.a., 2001; Simons e.a., 2002). Hieronder zullen we de belangrijkste theoretische verklaringen bespreken en hypothesen afleiden over het trouwen met een niet-criminele versus criminele partner. Achterliggend idee is dat het huwelijk zowel stoppen als doorgaan met crimineel gedrag kan verklaren – afhankelijk van het criminele verleden van de partner.

Sociale binding. Allereerst zou het huwelijk voor een afname in crimineel gedrag zorgen, omdat het de binding met de conventionele samenleving versterkt. Dit idee heeft een prominente plaats in Sampson en Laubs informele sociale-controletheorie (Laub & Sampson, 2003). Huwelijkspartners zouden directe sociale controle op elkaar uitoefenen: ze houden elkaar in de gaten en controleren elkaars gedrag. Ook zouden huwelijksrelaties – vooral als de bindingen sterk en stabiel zijn – ervoor zorgen dat de kosten van het plegen van crimineel gedrag toenemen: partners willen hun relatie niet op het spel zetten door het plegen van delicten (Laub e.a., 1998). Of het huwelijk inderdaad als een conventionele institutie kan worden gezien, zou echter sterk af kunnen hangen van het criminele verleden van de partner. Als een huwelijkspartner zich niet op het criminele pad heeft begeven, dan ligt het voor de hand dat deviante activiteiten ontmoedigd worden. Als de partner daarentegen ook een crimineel verleden heeft, dan zullen criminele activiteiten eerder als conventioneel gedrag worden gezien en de relatie niet noodzakelijk onder druk zetten.

Routine activiteiten. Een andere verklaring voor de effecten van het huwelijk wordt gegeven door Warr (2002). De afname in crimineel gedrag zou worden veroorzaakt doordat er minder tijd wordt doorgebracht met vrienden. Echtgenoten besteden meer tijd in elkaars gezelschap en blijven vaker thuis. Hierdoor zouden criminele activiteiten niet alleen minder gestimuleerd worden, maar zouden ook de mogelijkheden om delicten te plegen afnemen. Hoewel van niet-criminele partners inderdaad kan worden verwacht dat zij een conventionele levensstijl bevorderen (Simons e.a., 2002, 404), is dit waarschijnlijk minder van toepassing op partners met een crimineel verleden. De kans is groot dat zij contacten met andere antisociale individuen onderhouden en zich vaker op risicovolle momenten op risicovolle plaatsen bevinden.

- 1 Hoewel deze theoretische verklaringen elkaar niet totaal uitsluiten, verschillen ze in hun centrale focus. Sommige verklaringen richten zich op externe factoren (zoals veranderingen in de mogelijkheden om delicten te plegen), terwijl andere verklaringen zich richten op interne factoren (zoals veranderingen in individuele preferenties of motieven).

Socialisatie. Een ander mechanisme dat ten grondslag zou kunnen liggen aan de relatie tussen trouwen en crimineel gedrag is gebaseerd op differentiële associatie en sociale leertheorieën. Deze theorieën gaan ervan uit dat delinquent gedrag wordt geleerd binnen een hechte groep, waar bepaalde criminele normen, waarden en kennis worden doorgegeven door middel van socialisatieprocessen (Warr, 2002). Hoewel deze theorieën vooral zijn gebruikt om delinquent gedrag binnen vriendschapsnetwerken te verklaren, zouden dezelfde ideeën toegepast kunnen worden op huwelijksrelaties (zie ook Simons e.a., 2002; Haynie e.a., 2005). Hoewel een niet-criminele partner inderdaad de socialisatie in een wetsgetrouwe omgeving zou kunnen bevorderen, is van criminele partners eerder te verwachten dat zij criminele technieken en vaardigheden aan elkaar overdragen of als 'partners in crime' gezamenlijk het criminele pad betreden. Aangezien vrouwen meer gericht zouden zijn op relaties, wordt wel gesuggereerd dat dit soort socialisatieprocessen een grotere impact hebben op het verloop van de criminele carrières van vrouwen (Moffitt e.a., 2001; Steffensmeier & Allan, 1996).

Cognitieve transformatie. Trouwen zou ook voor een afname in crimineel gedrag kunnen zorgen omdat het beeld dat iemand van zichzelf heeft, verandert (Giordano e.a., 2002; Sampson e.a., 2006, 468). Als trouwen gepaard gaat met een bereidheid tot verandering zou er een cognitieve transformatie kunnen plaatsvinden, die de betekenis en het belang van crimineel gedrag verandert. Crimineel gedrag wordt niet langer als positief of persoonlijk relevant gezien. Ook hier is het achterliggende idee dat de echtgenoot als een pro sociaal rolmodel kan functioneren. Hoewel van trouwen met een niet-criminele echtgenoot partner inderdaad verwacht kan worden dat het leidt tot pro sociale cognitieve veranderingen, is van partners met een crimineel verleden veel minder te verwachten dat zij als conventioneel rolmodel zullen fungeren.

Hypothesen. Op basis van de verschillende mechanismen kan worden verwacht dat trouwen met een niet-criminele partner voor een afname in het aantal gepleegde delicten zorgt en trouwen met een criminele partner voor continuïteit in crimineel gedrag. Aan de ene kant kan dit betekenen dat we geen veranderingen zien in het aantal gepleegde delicten. Aan de andere kant kan een criminele partner het eigen criminele gedrag op zo'n manier beïnvloeden dat het aantal delicten toeneemt gedurende het huwelijk.

Data en methode

De Criminele Carrière en Levensloop Studie

Om de hypothesen te toetsen wordt gebruikgemaakt van gegevens uit de Criminele Carrière en Levensloop Studie (CCLS; Nieuwbeerta & Blokland, 2003). De onderzoekspersonen in deze studie zijn geselecteerd door een willekeurige representatieve steekproef van 4 procent te trekken uit alle misdrijfzaken die in 1977 in Nederland onherroepelijk werden afgedaan. Dit resulteerde in een totale steekproef van 5.164 personen.

Met behulp van uittreksels (strafbladen) uit het Algemeen Documentatieregister (ADR) van de Justitiële Documentatiedienst van het Ministerie van Justitie zijn voor al deze personen de complete criminele carrières in kaart gebracht vanaf het twaalfde levensjaar tot het jaar 2003. Hoewel strafbladen informatie bevatten over alle justitiële contacten, worden voor dit onderzoek alleen die feiten meegenomen waarop in eerste aanleg een veroordeling volgde of die door het Openbaar Ministerie om beleidsredenen werden geseponeerd. Het gaat dus om delicten die de desbetreffende delinquent hoogstwaarschijnlijk inderdaad heeft gepleegd.

De justitiële gegevens zijn aangevuld met gegevens uit de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) en het Centraal Bureau voor Genealogie (CBG). Op deze manier konden ontwikkelingen in levensomstandigheden in kaart worden gebracht, zoals trouwen, scheiden en het krijgen van kinderen. In totaal werden 549 personen niet teruggevonden in de GBA of het CBG (10,6 procent),² waardoor een uiteindelijke steekproef van 4.615 onderzoekspersonen (4.191 mannen en 424 vrouwen) resteerde (Blokland & Nieuwbeerta, 2005).

In 1977 was de gemiddelde leeftijd van de CCLS-steekproef ongeveer 27 jaar (mediaan: 25 jaar).³ Daarmee zijn voor het overgrote deel van de personen tot ver in de volwassenheid gegevens beschikbaar. Uit de GBA- en CBG-gegevens blijkt dat 74,5 procent (N=3.346) van de 4.615 criminelen in ieder geval eenmaal getrouwd is. Deze personen hebben in totaal 4.409 huwelijkspartners gehad, inclusief alle ex-partners. Speciaal voor deze studie is de CCLS uitgebreid met data over de complete justitiële carrières van alle huwelijkspartners vanaf hun twaalfde jaar tot aan het jaar 2007. Door de originele CCLS uit te breiden weten we nu voor alle veroordeelden en hun partners de exacte timing van huwelijken, veroordelingen en perioden die in de gevangenis zijn doorgebracht.

Analytische strategie

Bij het vaststellen van de effecten van levensloopgebeurtenissen, zoals trouwen, doet zich het probleem voor dat het om gebeurtenissen gaat die niet 'at random' plaatsvinden. Personen die trouwen, zijn anders dan personen die niet in het huwelijk treden en personen die een criminele partner trouwen, hebben andere kenmerken dan personen die een niet-criminele partner trouwen. Om zo goed mogelijk rekening te houden met dit selectieprobleem, zullen twee soorten panelmodellen worden geschat: random effects- en fixed effects-modellen.

Beide technieken hebben hun eigen specifieke manier om te controleren voor (on)geobserveerde heterogeniteit en daarmee hun eigen voor- en nadelen. Random effects-modellen proberen verschillen *tussen* personen zo goed mogelijk weg te zuiveren door zo veel mogelijk controlevariabelen in de modellen op te nemen. Zelfs met een grote hoeveelheid controlevariabelen kan het selectieprobleem echter niet geheel worden voorkomen. Verschillen tussen personen zijn

2 Het gaat om personen zonder vaste woon- en verblijfplaats (inclusief buitenlanders/toeristen).

3 De gemiddelde leeftijd ligt hoger dan de piek van de *age-crime-curve*. Dit wordt veroorzaakt doordat de CCLS alleen gegevens bevat over veroordelingen en bijvoorbeeld niet over zelfgerapporteerd crimineel gedrag of arrestaties. Veroordelingen zijn pas mogelijk vanaf de leeftijd van twaalf jaar en hangen samen met de ernst van een crimineel verleden (en dus met een hogere leeftijd).

namelijk altijd deels ongeobserveerd. Fixed effects-modellen houden rekening met dit soort ongeobserveerde verschillen, doordat zij zich puur richten op veranderingen *binnen* individuen. Eventuele inconsistentie in de relatie tussen trouwen en crimineel gedrag die veroorzaakt wordt door tijdsconstante individuele verschillen (zoals genetische of biologische kenmerken) wordt hierdoor gereduceerd. Aangezien nooit kan worden uitgesloten dat ongeobserveerde variabelen niet samenhangen met trouwen of crimineel gedrag, lijken fixed effects-modellen de voorkeur te hebben boven random effects-modellen. Fixed effects-modellen hebben echter als belangrijk nadeel dat zij relatief inefficiënte schattingen opleveren (Halaby, 2004).

In onze analyses zullen we ons richten op de effecten van het *eerste* huwelijk op crimineel gedrag. De reden hiervoor is dat op deze manier wordt voorkomen dat feedbackeffecten tussen trouwen en crimineel gedrag – waarbij het huwelijk de kans op crimineel gedrag beïnvloedt, en crimineel gedrag vervolgens weer de kans op een (crimineel) huwelijk – meegenomen worden in de analyses. Een dergelijke endogene relatie meenemen in het onderzoek zou de analyses compliceren en de kans vergroten dat de schattingen van het effect van trouwen worden vertekend. De focus op het eerste huwelijk beperkt de generaliseerbaarheid van de bevindingen, maar heeft als groot voordeel dat een belangrijke bron van vertekening wordt uitgesloten (Nieuwbeerta e.a., 2009).

Verder zal in de analyses rekening worden gehouden met de manier waarop de CCLS-steekproef is samengesteld. Alle onderzoekspersonen zijn ten minste één keer veroordeeld gedurende het leven, namelijk in het jaar 1977. Dit betekent dat degenen die voor het eerste huwelijk niet veroordeeld zijn, per definitie tijdens of na het eerste huwelijk veroordeeld worden (het betreft 612 mannen – 14,6 procent en 200 vrouwen – 47,2 procent). Wanneer we deze personen in de analyses zouden laten, dan zouden de huwelijkscoëfficiënten vertekend zijn. Voor hen is de kans namelijk groter dat het huwelijk een criminaliteitstimulerende werking heeft. Daarom zullen we ons in de analyses uitsluitend richten op de groep personen die al voor het huwelijk veroordeeld is.

Om de panelmodellen te kunnen schatten is een persoonperiode-bestand geconstrueerd. Elke dataregel in dit bestand bevat informatie over een bepaald jaar in het leven van een persoon, zoals huwelijkse status en het aantal strafbare feiten waarvoor men veroordeeld is. De data start voor iedereen op de leeftijd van twaalf jaar – de minimumleeftijd waarop iemand veroordeeld kan worden – en eindigt in het laatste jaar van het eerste huwelijk (gescheiden personen worden verwijderd in alle jaren na hun eerste huwelijk), in het jaar van overlijden of in het jaar waarin de dataverzameling eindigt (2003). Het volledige databestand bevat informatie over 145.688 jaren voor 4.615 individuen. In de analyses vormt het aantal strafbare feiten waarvoor men in een jaar veroordeeld is de afhankelijke variabele. Aangezien er sprake is van overdispersie – de variantie van deze variabele is groter dan het gemiddelde – zullen negatief binomiaal-modellen worden geschat. Bij het analyseren van de veranderingen in crimineel gedrag is het van belang om te corrigeren voor de mogelijkheid dat een persoon geen delicten meer pleegt omdat hij of zij hier door detentie niet toe in staat is. Daarom is een variabele aange-

maakt die de proportie van het jaar aangeeft waarin een persoon 'vrij' was om delicten te plegen. Alle analyses zullen apart worden uitgevoerd voor mannen en vrouwen.

Onafhankelijke variabelen

Zowel voor mannen als voor vrouwen zullen twee soorten modellen worden geschat. In het eerste model zal het effect van trouwen worden geschat zonder rekening te houden met het criminele gedrag van de partner. De variabele *getrouwd* krijgt de waarde 1 in jaren dat personen zijn getrouwd en 0 in alle eerdere jaren. In het tweede model zal rekening worden gehouden met partnerselectie door aparte effecten te schatten voor het trouwen met een niet-veroordeelde en het trouwen met een veroordeelde partner. De variabele *getrouwd met een veroordeelde* heeft de waarde 1 in de jaren dat personen met een veroordeelde zijn getrouwd en 0 in alle eerdere jaren. Onder een veroordeelde partner wordt een huwelijkspartner verstaan die vóór het huwelijk een of meerdere keren is veroordeeld.⁴ De variabelen – getrouwd en getrouwd met een veroordeelde – sluiten elkaar niet uit. Dit betekent dat het effect van getrouwd in model 2 eigenlijk staat voor het effect van het trouwen met een niet-criminele partner (ten opzichte van ongehuwd zijn). Het effect van het getrouwd zijn met een veroordeelde geeft het relatieve effect weer ten opzichte van het trouwen met een niet-veroordeelde partner. Om het effect te achterhalen van het getrouwd zijn met een veroordeelde partner ten opzichte van ongehuwd zijn, moeten de twee coëfficiënten bij elkaar worden opgeteld en moet getoetst worden of de som afwijkt van nul.

In alle modellen wordt een aantal variabelen toegevoegd waarvan bekend is dat zij de relatie tussen trouwen, partnerselectie en crimineel gedrag kunnen vertekenen. Allereerst wordt *leeftijd* aan de modellen toegevoegd. Ten tweede wordt het *geboortejaar* toegevoegd. Ten derde wordt een tijdsconstante dummyvariabele toegevoegd die aanduidt of iemand *niet-Nederlands* is (niet geboren in Nederland). Ten vierde wordt een tijdsvariërende dummyvariabele toegevoegd die meet of er een *kind* thuiswonend was in het afgelopen jaar. Ten vijfde worden er verschillende tijdsvariërende indicatoren voor het *criminele verleden* van de onderzochte persoon toegevoegd. Het gaat om twee maten voor eerdere veroordelingen: een dummy die aangeeft of een persoon veroordeeld is in het afgelopen jaar en een variabele die het totale aantal veroordelingen tot het afgelopen jaar meet; en ook om twee maten voor eerdere gevangenisstraf: een dummy die aangeeft of iemand het afgelopen jaar in de gevangenis heeft gezeten en een variabele die de hoeveel-

4 Het criminele gedrag van de partner heeft alleen betrekking op veroordelingen voor het huwelijk. Partners die voor het huwelijk niet veroordeeld worden – en als niet-crimineel worden gezien – kunnen dus tijdens het huwelijk nog wel veroordeeld worden. Eveneens kan het zo zijn dat criminele partners gedurende het huwelijk niet meer veroordeeld worden. De reden dat voor deze operationalisering is gekozen, is dat in dit artikel de criminele carrière van de veroordeelde centraal staat en we geïnteresseerd zijn in de vraag in hoeverre partnerselectie op crimineel gedrag (een kenmerk dat vaststaat ten tijde van de huwelijksluiting) het verdere criminele gedrag van de veroordeelde beïnvloedt. Het ontrafelen van processen van wederzijdse beïnvloeding tussen beide partners blijft daarmee een onderwerp voor vervolgonderzoek.

heid tijd (in maanden) vaststelt die tot het afgelopen jaar in de gevangenis is doorgebracht.

Resultaten

Beschrijvende analyses

Voordat we ingaan op de resultaten van de panelmodellen (tabellen 2 en 3), beginnen we met beschrijvende analyses. Uit tabel 1 komt naar voren dat drie op de vier mannelijke veroordeelden (73,2 procent) en zes op de zeven vrouwelijke veroordeelden (86,5 procent) ooit in het huwelijk zijn getreden. Bij het eerste huwelijk trouwt slechts een op de twintig mannen (5,5 procent) en maar liefst een op de vier vrouwen (26,7 procent) met een criminele partner. Dit verschil in partnerselectie zou allereerst verklaard kunnen worden doordat er simpelweg meer mannen met een crimineel verleden zijn, waardoor de kans om hen te ontmoeten groter is. Het zou ook zo kunnen zijn dat sommige vrouwelijke partners wel degelijk delinquent gedrag vertonen, maar minder vaak veroordeeld worden (bijvoorbeeld omdat zij minder zware delicten plegen).

Wanneer we kijken naar het criminele verleden van de getrouwden, dan blijkt dat mannen die met een criminele partner trouwen gemiddeld twee keer zoveel strafbare feiten op hun naam hebben staan dan mannen die een niet-criminele partner trouwen (21,1 versus 10,2 feiten). Bovendien worden zij vaker op vroege leeftijd al veroordeeld (35,5 versus 24,8 procent) en is de kans groter dat zij ooit in de gevangenis hebben gezeten (65,7 versus 43,9 procent). Eenzelfde patroon komt naar voren bij de vrouwen. Vrouwen die een criminele partner trouwen, worden gedurende hun leven vaker veroordeeld (4,0 versus 3,4 feiten), hebben een grotere kans om voor de leeftijd van 17 jaar al veroordeeld te worden (12,2 versus 5,9 procent) en zijn vaker tot gevangenisstraf veroordeeld (18,4 versus 13,4 procent). De twee groepen blijken niet alleen te verschillen in hun criminele verleden, maar ook in hun huwelijksgeschiedenis. Hoewel de gemiddelde leeftijd van het eerste huwelijk weinig verschilt, is de lengte van het eerste huwelijk substantieel korter voor personen die een criminele partner trouwen (mannen: 13,4 versus 17,1 jaren; vrouwen: 14,7 versus 20,2 jaren). Voor personen die een criminele partner trouwen, is bovendien de kans groter dat zij in de eerste vijf jaren voorafgaand aan het huwelijk veroordeeld zijn (mannen: 70,4 versus 49,7 procent; vrouwen: 21,4 versus 13,1 procent). Ook hebben ze voor het huwelijk meer strafbare feiten op hun naam staan (mannen: 10,1 versus 4,1; vrouwen: 1,1 versus 0,6). Deze resultaten lijken erop te duiden dat partners voor het huwelijk al op elkaar lijken en dat er selectie plaatsvindt op crimineel gedrag.

Interessant genoeg zijn vrouwen die ongehuwd blijven over het algemeen criminelere dan vrouwen die trouwen – dit geldt ongeacht het type partner. Ongehuwde vrouwen worden bijvoorbeeld vaker op jonge leeftijd veroordeeld, hebben een groter aantal veroordelingen op hun naam staan en een grotere kans om in de gevangenis te hebben gezeten. Bij mannen is dit niet het geval. Mannen die een criminele partner trouwen, zijn over het algemeen criminelere dan mannen die een

Tabel 1: Beschrijvende gegevens CCLS-steekproef, uitgesplitst naar geslacht

Variabele ^a	Mannen (N=4.191)			Vrouwen (N=424)		
	Eerste huwelijk met een ...			Eerste huwelijk met een ...		
	niet-veroordeelde partner	veroordeelde partner	Nooit getrouwd	niet-veroordeelde partner	veroordeelde partner	Nooit getrouwd
N	2.901	169	1.121	269	98	57
% van de steekproef	69,2%	4,0%	26,7%	63,4%	23,1%	13,4%
Persoonskenmerken						
Geboortjaar	1948,4 (10,9) [1951]	1949,6 (10,2) [1953]	1953,0 (8,0) [1955]	1942,3 (11,9) [1944]	1947,9 (9,3) [1948]	1950,6 (9,5) [1954]
Niet-Nederlands	11,1%	9,5%	17,0%	17,6%	8,2%	21,1%
Overleden voor het jaar 2003	15,0%	14,8%	19,2%	16,5%	8,2%	17,5%
Criminele geschiedenis						
Leeftijd eerste veroordeling	21,5 (8,8) [19]	19,2 (7,6) [17]	18,9 (6,3) [17]	30,5 (11,3) [29]	24,3 (8,0) [23]	23,1 (7,9) [20]
Totaal aantal delicten	10,2 (14,9) [5]	21,1 (21,0) [15]	17,5 (20,8) [10]	3,4 (6,5) [1]	4,0 (5,2) [2]	6,4 (16,1) [2]
Veroordeeld voor leeftijd 17	24,8%	35,5%	33,6%	5,9%	12,2%	5,3%
Ooit gevangenisstraf	43,9%	65,7%	61,6%	13,4%	18,4%	21,1%
Tijd in gevangenis (maanden)	14,8 (23,5) [5,6]	21,2 (26,6) [12,3]	21,6 (27,3) [10,0]	8,4 (14,0) [4,0]	6,0 (11,5) [1,9]	19,0 (45,9) [1,2]
Huwelijks-geschiedenis						
Leeftijd eerste huwelijk	26,0 (5,9) [25]	28,9 (8,4) [27]		23,3 (5,6) [22]	23,1 (6,4) [21]	
Duur eerste huwelijk (jaren)	17,1 (12,3) [15]	13,4 (11,9) [9]		20,2 (15,2) [17]	14,7 (12,1) [9]	
Veroordeeld in 5 jaar voor het huwelijk	49,7%	70,4%		13,1%	21,4%	
Totaal aantal delicten voor het huwelijk	4,1 (6,9) [2]	10,1 (12,2) [6]		0,6 (2,1) [0]	1,1 (2,4) [0]	

^a In de analyses hebben getrouwde personen een kortere follow-upperiode, omdat ze uit de data worden verwijderd zodra hun eerste huwelijk is ontbonden. De beschrijvende gegevens in deze tabel hebben echter betrekking op alle jaren waarover we gegevens hebben.

Noot: gemiddelden van dummyvariabelen worden weergegeven als percentages. Voor variabelen van rationiveau worden standaarddeviatie en mediaan tussen haakjes weergegeven.

niet-criminele partner trouwen of mannen die ongehuwd blijven. Op basis van de beschrijvende analyses kan dus geconcludeerd worden dat de status 'trouwen met een veroordeelde' de meeste deviante mannen omvat, terwijl de status 'ongetrouwd' de meeste deviante vrouwen omvat.

Verklarende analyses

Om meer inzicht te krijgen in de effecten van trouwen en partnerselectie op crimineel gedrag zijn zowel random als fixed effects-modellen geschat (zie tabel 2). De Durbin-Wu-Hausman (DWH)-toets – die is weergegeven onder aan de tabel – kan worden gebruikt om een keuze te maken tussen een van de twee modellen. Deze z-toets geeft de mate van inconsistentie en efficiëntie van het random effects-model ten opzichte van het fixed effects-model weer. Een significante DWH-toets betekent dat het fixed effects-model de voorkeur heeft, terwijl een niet-significante toets betekent dat de voorkeur uitgaat naar het random effects-model. Zoals te zien is, geeft de DWH-toets geen duidelijk uitsluitsel. Voor het trouwen in het algemeen heeft het fixed effects-model de voorkeur; voor het trouwen met een crimineel het random effects-model. Aangezien de resultaten van beide modellen sterk overeenkomen, bespreken we daarom de resultaten van de random effects-modellen in de tekst en nemen we de resultaten van de fixed effects-modellen op in een voetnoot.

In model 1 van tabel 2 wordt allereerst het effect van het huwelijk geschat, zonder nog rekening te houden met het criminele verleden van de partner. We zien dat – zowel voor mannen als voor vrouwen – de coëfficiënten in dat geval negatief en statistisch significant zijn. Deze bevinding komt overeen met het prominente idee dat het huwelijk voor een afname in crimineel gedrag zorgt. Het exponentiëren van de coëfficiënten levert een zogenoemde 'incident rate ratio' (IRR) op. Wanneer we van deze IRR 1 aftrekken ($e^b - 1$), levert dat de proportionele toename/afname in het aantal veroordelingen op van getrouwd zijn versus ongegetrouwd zijn. De IRR's voor mannen en vrouwen zijn respectievelijk 0,70 ($e^{-0,36}$) en 0,48 ($e^{-0,74}$). Dit betekent dat trouwen het aantal veroordelingen gemiddeld met 30 procent vermindert bij mannen en met 52 procent bij vrouwen.

In model 2 wordt geschat in hoeverre de effecten van het huwelijk afhangen van het criminele verleden van de partner. 'Getrouwd' staat in deze modellen voor het effect van het trouwen met een niet-veroordeelde partner ten opzichte van ongehuwd zijn. 'Getrouwd met een veroordeelde' is een contrast ten opzichte van het trouwen met een niet-veroordeelde partner. Voor mannen is het effect van getrouwd zijn negatief en significant. Dit betekent dat trouwen met een niet-criminele partner gepaard gaat met een afname in het aantal gepleegde delicten ten opzichte van ongehuwd zijn (IRR=0,66). Het effect van het getrouwd zijn met een criminele partner is positief en significant. Dit betekent dat de afname in het aantal delicten minder groot is voor mannen die een veroordeelde vrouw trouwen. Om te achterhalen of het getrouwd zijn met een veroordeelde partner verschilt van ongehuwd zijn, moeten de twee coëfficiënten bij elkaar worden opgeteld. Dit levert een coëfficiënt op van 0,00 (s.e.=0,05) en een IRR van 1,00; een effect dat

Tabel 2: *Random effects-modellen van het effect van het eerste huwelijk op het aantal veroordelingen, uitgesplitst naar geslacht*

Variabele	Mannen (N=3.579)		Vrouwen (N=224)	
	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2
Leeftijd	0,46 (0,01)***	0,45 (0,01)***	0,40 (0,07)***	0,40 (0,07)***
Leeftijd kwadraat	-0,01 (0,00)***	-0,01 (0,00)***	-0,01 (0,00)***	-0,01 (0,00)***
Leeftijd kubisch	0,00 (0,00)***	0,00 (0,00)***	0,00 (0,00)***	0,00 (0,00)***
Geboortjaar	0,01 (0,00)***	0,01 (0,00)***	0,02 (0,01)*	0,02 (0,01)*
Thuiswonend kind	-0,14 (0,02)***	-0,14 (0,02)***	0,10 (0,12)	0,10 (0,12)
Niet-Nederlands	0,11 (0,05)*	0,11 (0,05)*	0,25 (0,22)	0,25 (0,22)
Veroordeeld afgelopen jaar	0,54 (0,01)***	0,54 (0,01)***	0,49 (0,11)***	0,49 (0,11)***
Totaal aantal delicten	0,00 (0,00)***	0,00 (0,00)***	-0,02 (0,01)	-0,02 (0,01)
Gevangenisstraf afgelopen jaar	0,33 (0,01)***	0,33 (0,02)***	0,53 (0,15)***	0,53 (0,15)***
Totale tijd in gevangenis	0,03 (0,01)***	0,03 (0,01)***	0,24 (0,09)**	0,24 (0,09)**
Getrouwd	-0,36 (0,02)***	-0,41 (0,02)***	-0,74 (0,15)***	-0,75 (0,18)***
Getrouwd met veroordeelde		0,41 (0,05)***		0,02 (0,25)
Fixed effects-coëfficiënten				
Getrouwd	-0,39 (0,02)***	-0,44 (0,02)***	-1,06 (0,16)***	-0,99 (0,20)***
Getrouwd met veroordeelde		0,39 (0,05)***		-0,17 (0,28)
DWH-toets				
Getrouwd	-4,86	-4,42	-4,41	-2,26
Getrouwd met veroordeelde		-1,53		-0,63

* p<.05

** p<.01

*** p<.001 (tweezijdig)

Noot: cursieve getallen geven aan dat de som van de twee huwelijkscoëfficiënten significant afwijkt van nul. De som representeert het effect van getrouwd zijn met een veroordeelde ten opzichte van ongehuwd zijn.

niet significant is. Voor mannen kan dus geconcludeerd worden dat trouwen met een niet-veroordeelde partner het aantal veroordelingen met 34 procent reduceert, terwijl trouwen met een veroordeelde partner niet verschilt van ongehuwd zijn.

Voor vrouwen is het effect van getrouwd zijn eveneens negatief en statistisch significant (IRR=0,47). Dit impliceert dat het trouwen met een niet-veroordeelde partner zorgt voor een afname in het aantal delicten. Het contrast van het getrouwd zijn met een veroordeelde partner is echter niet significant, en de som van de twee coëfficiënten levert een significant effect op ten opzichte van ongehuwd zijn: -0,73 (s.e.=0,21) met een IRR van 0,48. Dit betekent dat het huwelijk

Tabel 3: *Random effects-modellen van het effect van het eerste huwelijk op het aantal veroordelingen, uitgesplitst naar geslacht en totale lengte van het huwelijk*

Variabele	Totale lengte van het huwelijk			
	1-5 jaren	6-10 jaren	11-15 jaren	16+ jaren
Mannen				
Getrouwd	-0,12 (0,04)**	-0,33 (0,04)***	-0,51 (0,04)***	-0,57 (0,03)***
Getrouwd met veroordeelde	0,25 (0,09)**	0,25 (0,14)†	0,49 (0,13)***	0,49 (0,08)***
Vrouwen				
Getrouwd	-0,46 (0,27)†	-0,98 (0,31)**	-1,03 (0,63)	-0,88 (0,43)
Getrouwd met veroordeelde	0,53 (0,40)	0,09 (0,58)	-0,81 (0,98)	-0,19 (0,43)

† $p < .10$

* $p < .05$

** $p < .01$

*** $p < .001$ (tweezijdig)

Noot: cursieve getallen geven aan dat de som van de twee huwelijkscoëfficiënten significant afwijkt van nul. De som representeert het effect van getrouwd zijn met een veroordeelde ten opzichte van ongehuwd zijn.

op zich de transitie is die ertoe doet voor vrouwen. Ook het trouwen met een veroordeelde partner gaat gepaard met een afname in het aantal delicten.^{5,6}

De invloed van trouwen zou ook af kunnen hangen van kenmerken van het huwelijk zelf. Laub en Sampson (2003) suggereren bijvoorbeeld dat een hogere kwaliteit en stabiliteit van het huwelijk de beschermende effecten doen toenemen. We toetsen deze verwachting in een aanvullende analyse (tabel 3). Dat deze analyse relevant is, blijkt ook uit tabel 1: personen die een criminele partner trouwen, hebben huwelijken die instabieler zijn. We schatten dezelfde modellen als in tabel 2, maar voegen nu interacties toe tussen de huwelijksvariabelen en een aantal elkaar uitsluitende indicatoren voor de totale lengte van het huwelijk in jaren (1-5, 6-10, 11-15, 16+). De resultaten zijn te zien in tabel 3. Om ruimte te besparen laten we alleen de effecten van trouwen en partnerselectie zien.

- 5 De fixed effects-modellen leiden tot dezelfde conclusies. Model 2 laat bijvoorbeeld zien dat perioden waarin personen met een niet-veroordeelde partner zijn getrouwd, met een significante afname in het aantal delicten gepaard gaan ten opzichte van perioden voor het huwelijk (mannelijke veroordeelden: IRR=0,64, vrouwelijke veroordeelden: IRR=0,37). Wanneer de twee huwelijkscoëfficiënten bij elkaar worden opgeteld, levert dit voor mannen een niet-significante coëfficiënt op van -0,05 (s.e.=0,05) en een IRR van 0,95 en voor vrouwen een significante coëfficiënt van -1,16 (s.e.=0,23) met een IRR van 0,31. Het huwelijk zorgt dus niet voor veranderingen in crimineel gedrag voor mannen die een veroordeelde vrouw trouwen, terwijl het huwelijk voor vrouwen – ongeacht het type partner – samenhangt met een afname in het aantal delicten.
- 6 De random en fixed effects-modellen zijn ook uitgevoerd voor verschillende follow-upperiodes (een jaar, vijf jaar, tien jaar). Op deze manier kan worden vastgesteld of de effecten van het huwelijk anders zijn wanneer we ons richten op kortere termijnen. Dat bleek niet het geval te zijn; de resultaten komen overeen met de modellen die zich focussen op alle jaren waarover we gegevens hebben.

Voor mannen blijkt dat het criminaliteitsremmende effect van het trouwen met een niet-veroordeelde partner toeneemt met de totale lengte van het huwelijk. Het trouwen met een veroordeelde partner verschilt niet van ongehuwd zijn (de som van de huwelijkscoëfficiënten is in geen enkel geval significant). Een opmerkelijke bevinding is dat zelfs huwelijken met niet-veroordeelde partners die na een korte periode al in een scheiding eindigen, de potentie hebben om crimineel gedrag te verminderen. Bij kortdurende huwelijken met niet-veroordeelden (1-5 jaren) is een significante afname in het aantal veroordelingen van 11 procent te zien ($e^{-0,12} - 1$). Langdurende huwelijken (16+ jaren) gaan gepaard met een afname van 43 procent ($e^{-0,57} - 1$).

Voor vrouwen verschilt het patroon enigszins van eerdere resultaten. Voor huwelijken die niet meer dan tien jaar duren, komen de resultaten overeen met die van de mannen: trouwen met een niet-veroordeelde partner zorgt voor een significante afname in het aantal veroordelingen en trouwen met een veroordeelde partner verschilt niet van ongehuwd zijn. Bij langdurende huwelijken gaat zowel van het getrouwd zijn met een niet-veroordeelde partner als het getrouwd zijn met een veroordeelde partner een beschermend effect uit; beide zorgen voor een significante afname in het aantal delicten.

Conclusie en discussie

Het doel van deze studie was om het effect van trouwen en partnerselectie op de ontwikkeling van crimineel gedrag te onderzoeken. Hoewel individuele criminele carrières de laatste jaren veelvuldig zijn onderzocht, is er tot nu toe nauwelijks aandacht geweest voor het criminele gedrag van partners. De CCLS stelde ons in staat om voor het eerst de levenslange criminele carrières van een grote groep veroordeelden en hun huwelijkspartners te onderzoeken. De resultaten laten zien dat het huwelijk inderdaad een belangrijk keerpunt in de criminele carrière kan zijn. Dit hangt echter af van kenmerken van de veroordeelde (geslacht), kenmerken van de echtgenoot (crimineel verleden) en kenmerken van het huwelijk (de duur).

Voor mannen blijkt dat trouwen met een niet-criminele partner gepaard gaat met een afname in het aantal delicten. Trouwen met een criminele partner heeft daarentegen geen effect op de criminele carrière: het aantal delicten verschilt niet van perioden waarin mannen ongehuwd zijn. Een huwelijk met een niet-criminele partner blijkt dus gerelateerd te zijn aan het stoppen met crimineel gedrag, terwijl de afwezigheid van een niet-criminele huwelijkspartner voor continuïteit in crimineel gedrag zorgt. Daarnaast blijkt – in overeenstemming met de theorie van Laub en Sampson (2003) – de invloed van een niet-veroordeelde echtgenoot toe te nemen naarmate het huwelijk stabiel is.

Voor vrouwen blijkt het huwelijk samen te gaan met een afname in crimineel gedrag, ongeacht het criminele verleden van de partner. Opmerkelijk genoeg vinden we geen ondersteuning voor het idee dat vrouwen meer beïnvloed zouden worden door hun criminele partner dan mannen. Het huwelijk op zich – en wellicht de daarmee gepaard gaande toename in status, zingeving en verantwoorde-

lijkheid – lijkt vrouwen te veranderen. Het feit dat we geen effect vinden van het trouwen met een criminele partner, zou ook veroorzaakt kunnen worden door de geboorte van kinderen gedurende het huwelijk. De geboorte van een kind zou een grotere invloed hebben op het leven van vrouwen (zowel praktisch als emotioneel) en de voorkeuren en mogelijkheden om crimineel gedrag te plegen zelfs verder doen afnemen dan bij mannen (Giordano e.a., 2002; Uggen & Kruttschnitt, 1998). De criminaliteitsremmende werking van het krijgen van kinderen zou dus groter kunnen zijn dan het criminaliteitsstimulerende effect van het trouwen met een criminele partner. Exploratieve analyses lijken deze gedachte te ondersteunen: het criminaliteitsremmende effect van het huwelijk blijkt sterker te zijn als er thuiswonende kinderen zijn. Enige terughoudendheid bij de interpretatie van de causaliteit van de relatie is gepast: het zal onder veroordeelden regelmatig voorkomen dat kinderen uit huis worden geplaatst vanwege (dreigende) criminaliteit van de ouders (Ezinga & Hissel, 2010). Naarmate de ouders criminelere zijn, is de kans kleiner dat de kinderen thuis wonen. Het ontrafelen van de complexe interactie tussen huwelijk en ouderschap blijft een belangrijke taak voor vervolgonderzoek.

Ondanks de unieke gegevens kent dit onderzoek een aantal beperkingen, die tevens aanknopingspunten bieden voor vervolgonderzoek. Ten eerste gaat het hier in feite om een onderzoek naar justitiële in plaats van criminele carrières. Niet alle delicten worden bekend bij de politie of leiden tot een rechtszaak. De onderschatting van delinquent gedrag zou bovendien selectief kunnen zijn, wanneer het 'slimme' criminelen bijvoorbeeld lukt om uit handen van justitie te blijven of wanneer bepaalde personen juist meer in de gaten worden gehouden. Het gebruik van officiële data heeft echter ook belangrijke voordelen. Het stelt ons in staat om een grote verscheidenheid aan delicten te onderzoeken van uiteenlopende ernst (bijvoorbeeld geweldsfeiten, vermogensfeiten, drugsdelicten, verstoring van de openbare orde en ernstige verkeersdelicten). Ook heeft het gebruik van officiële data als voordeel dat we geen last hebben van sociale-wenselijkheidproblematiek en geheugenproblemen, zoals bij zelfrapportage het geval zou zijn. Ten tweede maken we gebruik van een relatief oud cohort veroordeelden: de gemiddelde leeftijd in 2003 was 53 jaar. Dit betekent dat een groot aantal personen voor de jaren zeventig al de huwbare leeftijd had bereikt. Vanaf die tijd is de betekenis van het huwelijk echter sterk veranderd. Er wordt gemakkelijker gescheiden en huwelijken zijn van kortere duur. Ook is het steeds gewoner geworden om eerst te gaan samenwonen voor het huwelijk en wordt samenwonen steeds meer gezien als een alternatief voor het huwelijk (Kalmijn, 2002; Liefbroer & Dykstra, 2000). Het feit dat we in deze studie geen informatie hebben over samenwoonrelaties, is in dit geval een minder groot probleem, omdat de samenwoonproblematiek vooral van toepassing is op de jongere onderzoekspersonen. Met het groeiende aantal samenwonenden in Nederland, de Verenigde Staten en andere landen is onderzoek naar de relatie tussen crimineel gedrag en verschillende typen relaties echter hard nodig.

Ten derde zijn we niet in staat geweest om inzicht te krijgen in de mechanismen die ten grondslag liggen aan de relatie tussen trouwen en crimineel gedrag. De

vraag waarom bij mannen een huwelijk met een niet-veroordeelde partner crimineel gedrag vermindert, terwijl een huwelijk met een veroordeelde partner niet voor veranderingen zorgt, blijft bijvoorbeeld onbeantwoord. Het is onduidelijk of dit wordt veroorzaakt door sociale bindingen, routineactiviteiten, socialisatie of cognitieve transformatie. Vervolgonderzoek zou zich moeten richten op het ontrefelen van de verschillende mechanismen en het vaststellen van hun relatieve belang. In het ideale geval zouden we een studie als de CCLS aan willen vullen met enquêtes en interviews. Hierdoor zouden we niet alleen meer inzicht kunnen krijgen in andere (niet-geregistreerde) relatievormen, maar bijvoorbeeld ook in persoonlijkheidskenmerken, relatiekenmerken, sociaaleconomische status en zelfgerapporteerd crimineel gedrag.

Ondanks de genoemde beperkingen vergroot deze studie onze kennis over de rol van het huwelijk in de criminele carrière. Het huwelijk doet ertoe, maar de mate waarin hangt op een systematische manier samen met het geslacht van de veroordeelde, de lengte van het huwelijk en het criminele verleden van de echtgenoot. Met betrekking tot dit laatste punt: trouwen betekent niet noodzakelijk het einde van de criminele carrière. Voor mannen hangen de beschermende effecten van het huwelijk duidelijk af van het criminele verleden van de partner met wie getrouwd wordt.

Literatuur

- Blokland, A.A.J. & Nieuwebeerta, P. (2005). The effects of life circumstances on longitudinal trajectories of offending. *Criminology*, 43, 1203-1240.
- Blokland, A.A.J., Nagin, D.S. & Nieuwebeerta, P. (2005). Life span offending trajectories of a Dutch conviction cohort. *Criminology*, 43, 919-954.
- Capaldi, D.M., Kim, H.K. & Owen, L.D. (2008). Romantic partners' influence on men's likelihood of arrest in early adulthood. *Criminology*, 46, 267-299.
- Ezinga, M. & Hissel, S. (2010). Kinderen van gedetineerde moeders. Een studie naar het gedrag en welbevinden van kinderen met een moeder in de gevangenis. *Tijdschrift voor Criminologie*, 52(1), 36-51.
- Giordano, P.C., Cernkovich, S.A. & Rudolph, J.L. (2002). Gender, crime, and desistance. Toward a theory of cognitive transformation. *American Journal of Sociology*, 107, 990-1064.
- Halaby, C.N. (2004). Panel models in sociological research. Theory into practice. *Annual Review of Sociology*, 30, 507-544.
- Haynie, D.L., Giordano, P.C., Manning, W.D. & Longmore, M.A. (2005). Adolescent romantic relationships and delinquency involvement. *Criminology*, 43, 177-210.
- Kalmijn, M. (2002). Sociologische analyses van levensloopeffecten. Een overzicht van economische, sociale en culturele gevolgen. *Bevolking en Gezin*, 31, 3-46.
- King, R.D., Massoglia, M. & MacMillan, R. (2007). The context of marriage and crime. Gender, the propensity to marry, and offending in early adulthood. *Criminology*, 45, 33-65.
- Laub, J.H. & Sampson, R.J. (2003). *Shared beginnings, divergent lives. Delinquent boys to age 70*. Cambridge: Harvard University Press.
- Laub, J.H., Nagin, D.S. & Sampson, R.J. (1998). Trajectories of change in criminal offending. Good marriages and the desistance process. *American Sociological Review*, 63, 225-238.

- Leverentz, A.M. (2006). The love of a good man? Romantic relationships as a source of support or hindrance for female ex-offenders. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 43, 459-488.
- Liefbroer, A.C. & Dykstra, P.A. (2000). *Levenslopen in verandering. Een studie naar ontwikkelingen in de levenslopen van Nederlanders geboren tussen 1900 en 1970*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Moffitt, T.E., Caspi, A., Rutter, M. & Silva, P.A. (2001). *Sex differences in antisocial behaviour*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nieuwbeerta, P. & Blokland, A.A.J. (2003). *Criminal careers of adult Dutch offenders (Codebook and documentation)*. Leiden: NSCR.
- Nieuwbeerta, P., Nagin, D.S. & Blokland, A.A.J. (2009). Assessing the impact of first-time imprisonment on offenders' subsequent criminal career development. A matched samples comparison. *Journal of Quantitative Criminology*, 25, 227-339.
- Piquero, A.R., Farrington, D.P. & Blumstein, A. (2003). The criminal career paradigm. *Crime and Justice. A Review of Research*, 30, 359-506.
- Rhule-Louie, D.M. & McMahon, R.J. (2007). Problem behavior and romantic relationships. Assortative mating, behavior contagion, and desistance. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 10, 53-100.
- Sampson, R.J., Laub, J.H. & Wimer, C. (2006). Does marriage reduce crime? A counterfactual approach to within-individual causal effects. *Criminology*, 44, 465-508.
- Simons, R.L., Stewart, E.A., Gordon, L.C., Conger, R.D. & Elder, G.H. Jr. (2002). A test of life-course explanations for stability and change in antisocial behavior from adolescence to young adulthood. *Criminology*, 40, 401-434.
- Steffensmeier, D. & Allan, E. (1996). Gender and crime. Toward a gendered theory of female offending. *Annual Review of Sociology*, 22, 459-487.
- Uggen, C. & Kruttschnitt, C. (1998). Crime in the breaking. Gender differences in desistance. *Law and Society Review*, 32, 339-366.
- Warr, M. (2002). *Companions in crime*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Woodward, L.J., Fergusson, D.M. & Horwood, J.L. (2002). Deviant partner involvement and offending risk in early adulthood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43, 177-190.